

EGY KÖZKELETŰ NARRATÍVA ÉS ANNAK CÁFOLATA A ROMÁNIAI FORRADALOM ÁLLÍTÓLAGOS ARAB ELLENFORRADALMÁRAINAK MEGJELENÍTÉSE A TÖMEGTÁJÉKOZTATÁSBAN

Prantner Zoltán

Összefoglaló:

A romániai forradalom fejleményeiről szóló, a nemzetközi és a magyar tömegtájékoztatásban megjelent tudósítások szinte napi rendszerességgel számoltak be arab zsoldosok és/vagy terroristák részvételéről az 1989-es év utolsó hetében. Az új román vezetés által központilag gerjesztett híresztelés, ami nélkülözött bárminemű valóságalapot, rövid idő alatt a nemzetközi közvélemény érdeklődésének középpontjában maradt. Az egyes sajtótermékek megbízhatatlan forrásoktól szerzett, hallomásból származó információk alapján nemegyszer egymást túllicitálva számoltak be az arabok által elkövetett vérengzésekről. A kritikátlanul közzétett értesülések azonban olyan szinten misztifikálták túl a teóriát, hogy az kitörölhetetlenül fennmaradt a kérdéskör napirendről történt hivatalos levélét követően is. Jelen írásunkban, a tömegtájékoztatás egyfajta tudatformáló hatásának történelmi demonstrálására, betekintést kívánunk nyújtani az arab zsoldosokkal kapcsolatos dezinformáció térnyerésének folyamatába. Ehhez tételesen át kívánjuk tekinteni a nemzetközi és a magyar sajtóban, rádióban és televízióban megjelent és elhangzott hírfoszlányokat. Utóbbi kapcsán nagy hangsúlyt kívánunk fektetni arra is, hogy rámutassunk az ellentmondásokra, valamint az álhír hangoztatásának okaira. Legvégül ki kívánunk térni a magyar tömegtájékoztatás megítélésére is azt követően, hogy az új román vezetés hivatalosan elhatárolta magát a narratívától.

Kulcsszavak: Románia, 1989-es forradalom, arab zsoldosok, tömegtájékoztatás, dezinformáció

Abstract:

International and Hungarian mass media reports on the developments of the Romanian revolution in the last week of 1989 reported almost daily on the involvement of Arab mercenaries and/or terrorists. The

rumours, which were centrally fuelled by the new Romanian leadership and lacked any basis in reality, quickly became the focus of international public interest. The press, based on hearsay information from unreliable sources, often outdid each other in reporting the massacres committed by the Arabs. However, the uncritically published reports over-mystified the theory to such an extent that it remained indelibly preserved even after the official letter on the issue was taken off the agenda. In the present paper, as a historical demonstration of the mass media's role in shaping consciousness, we seek to provide an insight into the process of the rise of disinformation about Arab mercenaries. To this end, we will take a detailed look at the news snippets published and broadcast in the international and Hungarian press, radio and television. In the latter context, we also wish to place great emphasis in pointing out the contradictions and reasons for the spreading of fake news. Finally, we also wish to discuss the assessment of the Hungarian mass media after the new Romanian leadership officially distanced itself from the narrative.

Keywords: Romania, 1989 revolution, Arab mercenaries, mass media, disinformation

Bevezetés

A „terrorista” kifejezés szinte kezdettől fogva kötelező eleme volt az 1989-es romániai forradalom aktuális helyzetével kapcsolatos magyarázatoknak. A gyakran hangoztatott, majd hógynem elcsépelet klisévé degradált jelzőt azonban újabb és újabb célcsoportokra vonatkoztatták az idő előrehaladtával. Így azt a megbélyegzést, amit eleinte Nicolae Ceaușescu alkalmazott a temesvári események részvevőire, december 22-től már pont a forradalom ellenségeire használták azt követően, hogy hírek érkeztek a Temesváron, Aradon, Nagyszebenben, Brassóban és Bukarestben, valamint az ország több más pontján kirobbant zavargásokról és fegyveres összetűzésekről.

A bizonytalanság és a homályos ellenségkép folyamatos változása gyakorlatilag egyenesen vezetett a bármilyen konkrétumot nélkülöző híresztelések elterjedéséhez alapvetően azzal a szándékkal, hogy elnagyolt választ adjanak arra a kérdésre, miszerint tulajdonképpen kivel harcolnak a forradalmárok – ebből adódóan kik tekinthetők ellenforradalmároknak –, és kiket terhel a felelősség a forradalom áldozataiért. A Securitate nagy nyilvánosságot kapott átállása után azonban tarthatatlanná vált a belső ellenségkép életben tartása, így kezdett el terjedni eleinte a külföldi beavatkozás teóriája, majd az idegen zsoldosok rémképéből nőttek ki azok a híradások, amelyek már kimondottan az arab származású terroristák állítólagos fegyveres beavatkozásaira fókuszáltak. Az utóbbival kapcsola-

tos teóriák 1989 utolsó hetében rendre visszaköszöttek a nemzetközi és a magyar sajtó Romániával kapcsolatos tudósításaiban, mintegy ékes példáját szolgáltatva a központilag gerjesztett dezinformációs kampánynak.

Jelen írásunkban célunk ennek a mesterségesen kreált ellenségképnek a bemutatása a nemzetközi és a magyar sajtótermékekben. A folyamatosan bővülő és színesedő mítosz részletezése kiváló lehetőséget biztosít arra, hogy bepillantást nyerjünk általa a romániai tömegpszichózis aktuális helyzetébe. Kiemelt fontosságot tulajdonítunk emiatt a hírek és tudósítások szerepeltetése mellett azok cáfolatának is. Legvégül utalni kívánunk arra is, hogy az okafogyottá vált teória milyen hatással volt a magyar tömegtájékoztató megítélésére a kérdéskör napirendről történt levételét követően.

Az állítólagos arab zsoldosok képének felbukkanása a nemzetközi sajtóban

Arab állampolgárok romániai eseményekben való érintettségére vonatkozó információk először a külföldi sajtótermékekben bukkantak fel. Utóbbiak egyike volt az újvidéki *Magyar Szó*, ami december 22-én megjelent beszámolójában az arab diákok forradalom melletti kiállítását emelte ki, amikor jugoszláv területre menekült turisták és egyetemisták beszámolóira hivatkozva arról számolt be, hogy a temesvári tüntetések alkalmával a katonák mellett szíriai egyetemisták is csatlakoztak a tömeghez.¹ Éles fordulatot jelentett ehhez képest az a külföldi sajtóban december 23-ától megjelent leegyszerűsítő kép, ami a román forradalmat a népek és az oldalára állt hadseregnek a titkosrendőrség vérszomjas egységei és az őket támogató arab zsoldosok ellen vívott heroikus küzdelmeként próbálta beállítani. Utóbbi kapcsán a napilapok ekkor tettek említést először azokról a hivatalos román forrásokból nyert értesülésekről, amelyek szerint arab – az UPI hírügynökség bukaresti jelentése szerint hozzávetőleg 3000 líbiai és szíriai – elit kommandósok csatlakoztak a Ceaușescu-párti erőkhöz.² Közölték egyúttal azt is, hogy az új bukaresti vezetés feltételezése szerint az összecsapásokba bekapcsolódott arab ösztöndíjasok korábban „rendőri kiképzésben” részesültek, míg más – még

¹ Áttekinthetetlen a helyzet Bukarestben. *Magyar Szó*, 46. évf. 349. sz. 1989. december 22. 3.

² A világ hírügynökségei által átvett hír eredeti forrása a Tanjug hírügynökség volt, ami a bukaresti nemzeti bizottság közleményéből szerezte értesüléseit. Románia óráról órára. *Magyar Szó*, 46. évf. 351. sz. 1989. december 24. 3.; Deposed Romanian President Ceausescu, wife are captured. *Sunday Times-Sentinel*, 1989. december 24. B-7.

ennél is hajmeresztőbb – állítás szerint Ceaușescu személyi gárdájában szolgáltak.³

Kevesbé meglepő módon szinte azonnal hasonló tartalommal nyilatkoztak a nyugati lapok által megszólaltatott, korábban Nyugatra emigrált „szakértők” is, akik magánforrásból szerzett értesüléseik hangoztatásával akarva-akaratlanul a hatalom új birtokosainak narratíváját terjesztették a külföldi zsoldosok romániai eseményekben való érintettségéről. Utóbbi kapcsán különösen figyelemreméltó volt a *Washington Post* terjedelmes riportja Lidiu Turcuval, aki még 1988 januárjában disszidált Ausztriába. A Securitate külföldi hírszerzési részlegének egykori munkatársa ugyanis már konkrétan arról számolt be, hogy egy bukaresti barátját december 23-án felfegyverzett arab kommandósok kényszerítették lakóhelyének elhagyására. Valószínűsítette emellett, hogy a külföldi zsoldosok érintettek voltak a biztonsági erők oldalán a fegyvertelen tüntetők sérelmére elkövetett atrocitásokban (például a temesvári vagy a bukaresti sortűz leadásában) is. Elgondolkodtató volt azonban a cikk folytatása, ami a mindössze feltételezéseken és hallomásból szerzett értesüléseken alapuló hipotézisnek azonnal a román diktatúra közel-keleti kapcsolataival próbált nyomatékot adni. Érdekes az időfaktor is, azaz a bukaresti vezetés állásfoglalásának szinte szó szerinti felbukkanása egy elvileg külföldön élő román emigráns riportjában nem sokkal annak megjelenését követően. Ha figyelembe vesszük a riportalany bevallott titkosszolgálati kötődését, akkor nem kizárható emiatt annak a lehetősége, hogy Ceaușescu büszkesége, a külföld hatékony befolyásolására folytatott ún. Horizont-művelet⁴ a diktátor bukását követően is tovább folytatódott, igaz, akkor már az új rendszer legitimitásának megszilárdítására.⁵

Ezt a feltevést tűnt igazolni, hogy ezt követően a sajtótermékek fókusza és hangvétele észrevehetően megváltozott. Növekvő számban láttak napvilágot ugyanis olyan cikkek, amelyek a volt román diktátor szívélyes kapcsolatát emelték ki Jasszer Arafat PFSZ- és Moammer Kadhafi líbiai vezetővel, amiből automatikusan azt a következtetést vonták le, hogy Románia korábban éveken át az afrikai és arab gerillák egyik legfőbb kiképzőtáboraként funkcionált.⁶ A konkrétumokat nélkülöző találgatások azonban bizonyítékok helyett még a legideálisabb esetben is csak fel-

³ Románia óráról órára. *Magyar Szó*, 46. évf. 351. sz. 1989. december 24. 3.

⁴ A Horizont-műveletről részletesebben lásd: Pacepa, Ion Mihai (2022): *Vörös Horizontok. Egy kommunista kémfőnök visszaemlékezései*. Erdélyi Szalon Könyvkiadó, Szentendre. 18–20.

⁵ Morgan, Dan (1989): Romanian Army Rankled by Interference. *The Washington Post*, december 24. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1989/12/24/romanian-army-rankled-by-interference/f01e9902-1121-461e-ac28-09549055733c/> (letöltés dátuma: 2023. 07. 20.).

⁶ Betea, Lavinia (2011): *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*. Editura Adevărul Holding, București. 195.

tételezéseken alapultak, ebből adódóan pedig gyakran vezettek teljesen irreális eszmeifuttatásokhoz. Így a *Der Spiegel* például már tényként jelentette ki, hogy Kadhafi személyesen kereste fel és tekintette meg a Securitate egyik titkos terrorista kiképzőtáborát Erdélyben az 1970-es évek végén. Az állítással kapcsolatban csak annyi szögezhető le, hogy a líbiai vezető romániai tartózkodásai idején szinte bizonyosan speciális román katonai alakulatokat és létesítményeket is megtekinthetett (véltetően a katonaember lenyűgözésének és az arab országba irányuló román fegyverexport ösztönzésének alig leplezett szándékával), azok pontos számáról, megnevezéséről és helyszínéről azonban releváns információk nem állnak rendelkezésre. Kifejezetten döbbenetesnek tekinthető ellenben az a kijelentés a német lap részéről, ami szerint az arab beduin felmenőkkel rendelkező líbiai diktátor nagyapja Romániából emigrált vendégmunkás volt!⁷

A lapok a terrorista-narratíva illusztrálására idézték a Bukaresti Egyetem egyik jogászprofesszorának – egyébiránt meglehetősen valószínűtlen – nyilatkozatát is, aki szerint volt példa arra, hogy a saját hadserege iránt bizalmatlan román diktátor „biztonsági óvintézkedésként arab terrorista csapatokat »kölcsonzött«, köztük Arafat mintegy 50 fős testőrségét is”.⁸ Mindezeket a meghökkentő információkat ugyanakkor felvezetésnek kell tekinteni a cikk ezt követő, egyébiránt önmagában nehezen értelmezhető és számos kérdést felvető gondolataihoz. Az ellentmondások ellenére azonban önmagában az arab jelenlét nyilvános deklarálása már alapot adott a szórványos összecsapások mondvacsinált magyarázatára. Ezáltal nyernek látszatértelmet a bukaresti rádióban és televízióban december 23-án elhangzott drámai hangvételű felhívások is, amelyekben a bemondók a televízió székháza és az országos rádióállomás védelmére szólították fel a hadsereg egységeit, valamint a lakosságot az „arab csapatokkal szemben”.⁹

⁷ Die Bestien. Die „Securitate”, Ceausescus gefürchtete Geheimpolizei, erwies sich als unerbittliche Terrortruppe. *Der Spiegel*, 1989. december 31, 1990/1. 38;

⁸ A nyilatkozat azon a forradalom előtt már közszájon forgott pletykán alapult, hogy az arab országok a Ceaușescu közbenjárásával megszerzett élelmiszer-, fegyver- és lőszerkészletekért, valamint nyugati csúcstechnológiáért cserébe Romániába küldték állampolgáraikat ösztöndíjként, ahol azután egy különleges egységet alakítottak belőlük a román elnöki pár védelmére. ARABESQUE: Arab Terrorists in the December 1989 Romanian Revolution. In: Hall, Richard Andrew: *The Archive of the Romanian Revolution of December 1989*. <https://romanianrevolutionofdecember1989.com/2009/07/27/arabesque-arab-terrorists-in-the-december-1989-romanian-revolution/> (letöltés dátuma: 2023. 05. 26.); Urma, Viorel (1989): Romanian Army Outnumbered by Security Troops With AM-Romania, Bjt. *AP News*, december 23. <https://apnews.com/article/3d6b5f0a3d7c05e8e94b7d438c39afe7> (letöltés dátuma: 2023. 06. 16.); Army under Ceausescu lost power, while security forces got better treatment. *The Vindicator*, 1989. december 24. A-12.

⁹ Románia szombat reggel – hírügynökségek. *MTI*, 1989. december 23. <https://rend->

A terrorista-narratíva megjelenése a magyar tömegtájékoztatóban

A forradalmi román tömegtájékoztató felhívásai kétségtelenül meghatározó szerepet játszottak abban, hogy a dezinformációt már a budapesti rádió is átvette, amikor – magyar viszonylatban elsőként – tett említést líbiai és szíriai csapatok romániai jelenlétéről, helyszíni jelentésekre hivatkozva. Így a Petőfi rádió 13 órakor, a Kossuth adó pedig egy órával később közölte a bukaresti rádió jelentését az arab csapatoknak az épület ellen intézett sikertelen támadásáról.¹⁰ Később beolvasták a Vöröskeleszt – bevallottan ellenőrizetlen – híreit is arab nemzetiségű zsoldosok helikopterekkel való bejuttatásáról Bukarestbe, a késő este folyamán pedig a BBC román nyelvű rádióadására hivatkozva már arab kommandók brassói bevonulásáról és féktelen vérengzéséről lehetett hallani, akiket csak páncélosok bevetésével sikerült kiszorítani a településről. A romániai helyzet áttekinthetetlen mivoltát, ezáltal pedig a közölt információk realitását jól érzékeltette ugyanakkor, hogy az egymásnak gyakran ellentmondó értesülések mellett olyan, már a mítoszok világába vezető hírek is elhangzottak, mint a hadsereg egyes egységeinek átállása a Securitate oldalára, autókból békés járókelőkre lövöldöző rendőrök, vagy a brassói kórház körtermeiben rendezett öldöklés. Ennek ellenére a rádióban megszólaltatott magyar külügyi szakértők nemcsak hogy nem kérdőjelezték meg az arab terroristák jelenlétére vonatkozó beszámolókat,

szervaltas.mti.hu/Pages/News.aspx?date=19891223&ni=229396&ty=1 (letöltés dátuma: 2023. 06. 26.).

¹⁰ A bukaresti televízió birtoklásáért folytatott elkeseredett harcoknak ellentmondott a TASZSZ tudósítójának a jelentése. Ők ugyanis arról számoltak be, hogy „a *szabad Román Televízió*» szombat [december 23-án] reggeltől folyamatosan tájékoztat a harcok alakulásáról”. Elgondolkodtató volt az is, hogy a harcok elcsitultával az intézmény épületén alig volt néhány golyó ütötte nyom. Tény ugyanakkor az is, hogy a környező épületek közül több súlyosan megrongálódott vagy meg is semmisült. Álláspontunk szerint ezek a látványos károk adhatták az ötletet például ahhoz, hogy egy román tiszt december 25-én – azaz kettő nappal a december 23-án elhangzott felhívás után – pont akkor kérjen jól kivethető módon erősítést a Televízió székháza melletti épületekben elkeseredetten védekező líbiai csoport ellen, amikor a szófiai rádió éppen hangfelvételt rögzített a bukaresti helyzetről. A felvétel természetesen a későbbiekre már nem tért ki, és nem adott választ arra sem, hogy hogyan tudott a román műsorszolgáltatás zavartalanul működni úgy, hogy közben – legalábbis a híradások alapján – elengedhetetlen csoport(ok) működtek legalább 48 órán át a szomszédos épület(ek)ben. Alexe, Dan (2019): Romania in 1989: how I witnessed the Technique of the Coup d’État. *Cabal in Kabul*, december 21. <https://cabalinkabul.com/2019/12/21/romania-in-1989-how-i-witnessed-the-technique-of-the-coup-detat/> (letöltés dátuma: 2023. 05. 26.); Bukaresti riport – Szófiában. *MTI*, 1989. december 25. <https://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (letöltés dátuma: 2023. 05. 20.); Ratesch, Nestor (1991): *Romania: The Entangled Revolution*. The Center for Strategic and International Studies Washington, D.C., New York. 59.

hanem – az elcsépelet kliséket nemegyszer felnagyítva – azt készpénznek véve, kifejezték a mielőbbi legyőzésükkel kapcsolatos őszinte reményüket.¹¹

A Magyar Televízió adásaiban csak másnap, december 24-én jelentek meg az első hírek arab fegyveresek állítólagos részvételéről a romániai ellenforradalmi erők oldalán a bukaresti harcokban.¹² Ugyanezen a napon reagáltak a magyar sajtóorgánumok is először a hírre. A *Vasárnapi Hírek*ben megjelent beszámoló terjedelme akkor mindössze egy rövid bekezdésre szorítkozott a romániai harcok és a Securitate vérengzéseinek részletekbe menő, terjedelmes leírásába, egyértelműen azzal a céllal, hogy a ténylegesnél jóval válságosabbnak tüntesse fel az amúgy is kritikus helyzetet.¹³ Ezt egészítette ki a *Mai Nap* egyoldalas beszámolója, ami megjelenése és stílusa alapján inkább tűnt élőközvetítésnek, semmint tudósításnak. A december 23-ai események percre pontosan rögzített felsorolásánál a Nemzeti Megmentési Front nyilatkozata mellett feltüntetésre került az is, hogy a Securitate egységei – és nem a forradalom vezetői! – külföldi katonai segítséget kértek, Bukarest utcáin pedig „palesztin, arab vagy más nemzetiségű terroristák” holttesteiről számoltak be a szemtanúk.¹⁴ Idézték Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszternek a

¹¹ Radio Free Europe: *Hungarian Monitoring*. 1989. december 23. Radio Liberty Research Institute (RFE/RL Research Institute), 1787–1788, 1790, 1807–1808, 1868. https://storage.osaarchivum.org/low/c5/b8/c5b829b1-9021-414f-a83b-c90d3e5739c3_1.pdf (letöltés dátuma: 2023. 09. 20.).

¹² Lásd: Panoráma adását itt: Román forradalom tévéközvetítése I. <https://www.youtube.com/watch?v=9rtwSXUayK8> (letöltés dátuma: 2024. 04. 15.).

¹³ A magyar hetilap szó szerint idézte a Tanjug hírgyűnökségtől a bukaresti Nemzeti Megmentési Front nyilatkozatát, ami szerint „biztos tudomásunk van arról, hogy a fővárosban szíriai és líbiai erők avatkoztak be a harcokba”. Gyilkol a Securitate. *Vasárnapi Hírek*, 5. évf. 52. sz. 1989. december 24. 3.

¹⁴ A hír a Panoráma adásában is beolvasásra került azzal a különbséggel, hogy ott Aczél György nem tett említést palesztinokról, csak arab és más nemzetiségű terroristák holttesteiről. Az újvidéki *Magyar Szó* aznapi számában szintén olvasható volt, hogy „főként líbiai és szíriai egyetemistaként számon tartott” arab zsoldosok Ceaușescu irányítása alatt sikertelen akciókat intéztek a román főváros fontosabb létesítményeinek elfoglalására. A tudósítás azonban több olyan kirívó ellentmondást foglalt magában, amelyek külön-külön alapjaiban kérdőjelezték meg a hír valóságtartalmát. Így kérdéses volt például, hogy miként tudta a bukotti diktátor a december 23-i éjszakai hadműveletet irányítani, amikor december 22-e óta folyamatosan menekült, sőt, a cikkben említett esemény idején már vélhetően katonai őrizetben volt (a diktátor és feleségének letartóztatásáról ugyanez a lapszám két oldallal később külön cikkben számolt be). Ennél jóval súlyosabb az az állítás, ami szerint a „külföldi bérenek” támadásait a „titkosrendőrség rendkívül jól képzett és mindenre elszánt alakulatai” verték vissza. Utóbbi ugyanis azt sugallja, hogy pont a kommunista rendszer támaszának tartott Securitate volt az, ami megvédte a forradalmi erőket az akkor még életben lévő diktátorhoz hű lojális fegyvereseiktől. A valóság ugyanakkor az volt, hogy a terrorizmus elleni különleges harci egység (USLA) tagjait az új román vezetés a Honvédelmi Minisztérium székházát védő katonák támogatására és a környező házak biztosítására vezényelte. Az őrség azonban ellenséges diverzáns egységnek hitte a kiküldött erősítést, amire

168 órában december 23-án elhangzott szavait is, aki elismerte, hogy a Magyar Néphadseregnek tudomása volt szíriai, líbiai és egyéb külföldi katonák romániai kiképzéséről, amelynek ugyanakkor vitatta a jelentőségét.¹⁵ Elgondolkodtató volt viszont, hogy a magyar sajtó helyszíni tudósítóinak senki sem tudott konkrét választ adni arra, hogy pontosan kiket is értenek a terroristák alatt. A román híradások és a közbeszéd teljes következetlenséggel és minden egyértelmű bizonyíték hiányában hozta kapcsolatba a fogalmat az arab diákok csoportjával és/vagy a Securitate védekező tagjaival egyértelműen azzal a szándékkal, hogy magyarázatot próbáljon adni a szórványos lövöldözésekre. A magyar újságírók emiatt a 'mindenki mondja, de senki sem látta' elve alapján egyszer sem szembesültek a szóbeszéd által felkapott szíriai és líbiai terroristákkal vagy a Securitate „örjögő orvólövészeivel” annak ellenére sem, hogy több fegyveres összecsapást testközelből kellett megtapasztalniuk.¹⁶ A magyar belügyi szervek ennek ellenére megerősítették az őrizetet a közös határszakaszon, december 23-tól pedig készültségben várakozott Kiszomboron a rendőrség terrorelhárító-egysége a menekülő Securitate-tagok esetleges fegyveres provokációinak elhárítására.¹⁷

Amíg a magyar lapok írásaiban sokszor 24 órás késéssel jelentek meg az információk, addig a magyar rádió folyamatosan tájékoztatta hallga-

emiatt tüzet nyitott. A fegyveres összetűzés végére hét tiszt – köztük Gheorghe Trosca alezredes, az USLA vezérkari főnöke – és altiszt vesztette életét, ketten megsebesültek, a szétvert konvoj három túlélőjét pedig az egyik közeli épületben terrorizmus gyanújával vették őrizetbe a katonák, miután másnap telefonon jelentették pozíciójukat az alakulatuknak. Az incidenst az új román hatóságok megpróbálták egy, a hadsereg parancsnokai által megkísérelt sikertelen ellenforradalmi kísérletnek feltüntetni, sikerrel. Az összetűzés helyszínére sietett riporterek élő közvetítésben számoltak be a „terroristacsoporthok” páncélozott csapatjárművekkel végrehajtott támadásáról. A tudósítások illusztrálására azonban csak golyó lyuggatta katonai járművet és az USLA elesett tagjait – akiket a „hitelesség” kedvéért öt napig temetetlenül hagytak heverni a nyílt utcán – tudták bemutatni, külföldiek holttestét azonban nem. Egy szemtanú beszámolója szerint a hatás fokozására „egy levágott fej napokig kiállítva maradt a visszafordított tankon, és a járókelők a halott »terrorista« arcán oltották el a cigarettájukat”. Román forradalom tévéközvetítése I. <https://www.youtube.com/watch?v=9rtwSXUayK8> (1 perc 05–12. másodperc között) (letöltés dátuma: 2024. 04. 16.); Alexe: i. m.; Deletant, Dennis: *Ceașescu and the Securitate. Coercion and Dissent in Romania, 1965–1989*. Routledge, London – New York, 2015. 360–362.; Dujmovics György – J. Szabó József (1989): Véres polgárháború Romániában. *Magyar Szó*, 46. évf. 351. sz. december 24. 1.; Revolution 30: 23–31 December 1989 events in Bucharest and in other Romanian cities. *Agerpres*, 2019. december 23. <https://www.agerpres.ro/english/2019/12/23/revolution-30-23-31-december-1989-events-in-bucharest-and-in-other-romanian-cities--424238> (letöltés dátuma: 2022. 08. 06.).

¹⁵ Románia percről percre. *Mai Nap*, 1. évf. 269. sz. 1989. december 24. 2.

¹⁶ Erdélyi tudósítás a golyózáporból. *Mai Nap*, 1. évf. 269. sz. 1989. december 24. 17.

¹⁷ Horváth István szemléje a magyar–román határon. *MTI*, 1989. december 24. <https://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (letöltés dátuma: 2023. 05. 18.).

tóságát a beérkező jelentésekről. A helyszíni munkatársak tudósításai, a magyar politikusokkal és szakértőkkel készített telefonos interjúk, a kommentárok és az elemzések közül figyelemre méltó volt, hogy a bukaresti fejlemények ismertetése kapcsán bizonyos értelemben már felmerült Magyarország érintettsége is, amikor a Déli Krónikában arról lehetett tudomást szerezni, hogy egy, a magyar nagykövetséghez közeli házba „arab terroristák fészkeltek be magukat”.¹⁸

A magyar írásokhoz hasonlóan a külföldi publikációk többsége is alapvetően távolságtartóan viszonyult a felröppent hírhez annak ellenére, hogy a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa nem vonta vissza az általa közzétett hírt a külföldieknek a harcokban való részvételéről. Senki sem látott ugyanis idegen katonákat román földön és a bejelentésen kívül nem állt rendelkezésükre egyértelmű bizonyíték annak megerősítésére vagy éppen megcáfolására. A bizonytalanság ellenére viszont találóan mutattak rá, hogy a hírt valószínűsíthetően a demokratikus erők adták ki, ami része volt a nyugati támogatás megszerzésére irányuló kísérlet-sorozatuknak.¹⁹ Mindezek után különösen figyelemreméltó volt a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület Közéleti Fórumának drámai hangvételű állásfoglalása, ami nemcsak teljesen azonosult az arab erők romániai vérengzéseivel kapcsolatos rémhírekkel, hanem abban már a konfliktus eszkalálódásának és nemzetközivé válásának veszélyét vizionálta. A nyilatkozat további érdekes része volt az a magyar kormány irányában megfogalmazott nyílt elvárás, hogy minden lehetséges fórumon járjon közbe Líbia és Szíria nemzetközi elítélése érdekében, amelyek akkor történetesen Magyarország legfontosabb közel-keleti és észak-afrikai partnerei voltak. Ha ehhez hozzátesszük, hogy egyetlen szóval sem ítélték el Ceaușescu és elnyomó rendszerét, a Securitate kizárólag csak az arab beavatkozás vonatkozásában, érintőlegesen merült fel, a palesztinokról pedig egyetlenegy említés sem történt a sorokban, akkor joggal juthatunk arra a következtetésre, hogy a kulturális egyesület a romániai eseményekkel kapcsolatos rémhíreket tulajdonképpen propagandacéllal próbálta felhasználni az Izrael állammal kapcsolatos magyar külpolitikai orientáció megerősítésére, valamint a kapcsolatok beárnyékolására a zsidó állam legfőbb ellenfeleivel.²⁰

¹⁸ Radio Free Europe: *Hungarian Monitoring*. 1989. december 24. Radio Liberty Research Institute (RFE/RL Research Institute), 1893. https://storage.osaarchivum.org/low/ae/bb/aebb1982-58bc-490a-8f68-ae4f73b57d1c_1.pdf (letöltés dátuma: 2023. 09. 21.).

¹⁹ Fisher, Dan (1989): Ceausescu Arrest Told; Battles Rage: Romania: Death toll soars in fiercest battles of the week. Gorbachev affirms Soviet support for the uprising. *Los Angeles Times*, december 24. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1989-12-24-mn-2130-story.html> (letöltés dátuma: 2023. 07. 06.).

²⁰ A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület Közéleti Fórumának hivatkozott állásfoglalása szerint: „A Securitate vérengzéseiben egyes jelentések szerint líbiai és szíriai fegyveresek is szerepet vállaltak, akik kiképzés címén tartózkodnak Romániában. A titkosrendőrség ala-

A dezinformáció kibontakozása a lapokban

December 25-én az amúgy is felkorbácsolt indulatokat tovább szítoták Romániában azok a folyamatosan ismételt, ugyanakkor soha nem igazolt pletykák, amelyek szerint a bukott rendszer híveit külföldi zsoldosok segítik. Egyes nyugati sajtóügynökségek ezzel kapcsolatban nemcsak megismételték, hanem további hangzatos információkkal egészítették ki korábbi tudósításaikat, rendre külföldön élő, „jól értesült” román állampolgárokra és „valószínűleg” megbízható forrásokra hivatkozva. A szerzők itt már egyértelműen összemosták a Romániában felsőfokú tanulmányokat folytató arab ösztöndíjasokat a terroristákkal, akiket állítólag a Bukaresttől keletre elterülő Brănestiben képeztek ki, miközben ezzel párhuzamosan magas rangú arab tisztet is oktattak egy, a fővároshoz közeli erdőben. Idézték a bukaresti rádió bejelentését is, ami szerint az épület környékén lezajlott harcokban a román hadsereg több „arabot” is foglyul ejtett, illetve megölt.²¹ Az állítólagos zsoldosok származását azonban nem sikerült beazonosítani, nevezték azokat egyaránt ázsiaiainak vagy araboknak (líbiainak, irakinak, palesztinnak vagy szíriainak). A megszólaltatott források sem tudtak biztos támpontként szolgálni, mivel rendre feltételes módon fogalmazták meg gondolataikat. A Reuters hírügynökség például idézte Georges Ionesco alezredest, aki szerint a december 23-án lezajlott éjszakai harcokban megölt hat ember „feltehetően” szíriai volt. A British Broadcasting Corporation tudósítója már arról számolt be, hogy a Securitate egy sebesült tagját látta a kórházban, aki „gyanúsán ázsiai kinézetű volt”. Az ellentmondásokat gyarapította a BBC munkatársa is, aki elmondása szerint bizonyos volt abban, hogy külföldiek harcolnak Ceaușescu nevében. Hozzátette ugyanakkor azt is, hogy „gyanítom, hogy a számukat az itteni közvélekedés erősen eltúlozza”.²²

kulatai idegen, arab katonákat is bevetettek a romániai népek ellen, felidézve azt a veszélyt, hogy a polgárháború a külső intervenció révén nemzetközi jelleget ölt. A példaértékű eset bizonyítja, hogy az a líbiai és szíriai rendszer, amelynek katonái egy európai ország forradalma ellen is fellépnek, nem csupán a Közép-Kelet, de az egész világ békéjét fenyegeti, mint a nemzetközi terrorizmus és fegyveres agresszió rohamosztaga. Ha a magyar kormány valóban segíteni kíván a diktatúrával élet-halál harcát vívó romániai nemzeteknek, haladéktalanul fel kell szólítania Líbiát és Szíriát, hogy állampolgárainak részvételét a bukott rezsim érdekében folyó harcokban tiltsa meg. Joggal várható el a magyar kormány részéről olyan kezdeményezés, hogy az ENSZ-ben és minden más számba jöhető fórumon a romániai forradalommal való rokonszenv-nyilvánítás jegyében mozgósítsa a nemzetközi közvéleményt Asszad és Kadhafi kalandorpolitikájának elítélésére.” Állásfoglalás. MTI, 1989. december 24. <https://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (letöltés dátuma: 2023. 05. 18.).

²¹ Urma, Viorel (1989): Revolutionaries Find Scores of Arms-Laden Safe Houses and Tunnels With PM-Romania, Bjt. *AP News*, december 25. <https://apnews.com/article/00cfd8e6d595743a1efbeada931d4223> (letöltés dátuma: 2023. 07. 06.).

²² Lauter, David – Fisher, Dan (1989): Ceaușescu Loyalists Fight On: Romania: Sniper

A tömeghisztéria azonban ekkora már olyan szintre ért el, ami nem került el a nemzetközi sajtó munkatársainak figyelmét sem. A kételkedés első jeleként értékelhető részükről emiatt, amikor írásaikban már felhívták az olvasók figyelmét arra is, hogy sok román állampolgár megkülönböztetés nélkül gyanakvással viseltetett minden külföldi személy vagy gyanús megjelenésű román állampolgár iránt. Fenntartásaikat igazolták, a beérkező információk kritikai értékelését pedig elengedhetetlenné tették az olyan abszurd nyilatkozatok, mint amilyen például a bukaresti sürgősségi kórház orvosának, Horia Georgescunak a magyarázata volt, aki teljesen komolyan közölte a riporterrel, hogy az egészségügyi intézményben elhelyezett több mint egy tucat sebesült, terroristagyanús személyt nem a kinézete, a beszéde vagy az okmányai, hanem az *alsóneműje miatt* tartottak fogva. Magyarázata szerint ugyanis „*az arab terroristákról ismert, hogy bizonyos fajta fekete alsónadrágot viselnek*”.²³

Pár napos szünetet követően, csak a karácsonyi ünnepeket követően jelentek meg újabb hírek arab fegyveresek romániai tevékenységéről a magyar lapokban. A magyar hírközlő szervek bizonytalanságát azonban növelték a szabad román televízió adásaiban időről időre elhangzott új, majd gyakran megcáfolt információk a fegyveres harcokról, az áldozatokról, a Securitate rémtetteiről, vagy éppen az ivóvíz megmérgezésével és a külföldi terroristák romániai tevékenységével kapcsolatos feltételezésekről. A *Népszabadság* december 27-ei számában emiatt az arab ellenforradalmárok ügye még mindig – annak tisztázatlan háttere és megkérdőjelezhető valóságtartalma miatt – nem önálló cikként, hanem mindössze egy odavetett kurta megjegyzésként bukkant fel a Ceaușescu-rendszer összeomlásának kronológiai áttekintése során, a december 23-ai események részletezésénél. A visszafogott, távolságtartó álláspontra utalt többek között a rövid, tömör, mindössze egymondatos megfogalmazás is, a nemzetközi sajtóban megjelent beszámolókra való kimondatlan, sejtelmes utalás, illetve a kommentek és a pontos forrás(ok) megjelölésének hiánya mellett, hogy ott még nem nevezték meg az állítólagos külföldi fegyveresek pontos származási helyét.²⁴

Ez a kérdéshez való semleges viszonyulás tetten érhető volt az ugyanabban a lapszámban oldalakkal később közölt, immár bővebb írásban is. Külföldi hírügynökségi jelentésekből szemezgetve továbbra is csak tömören tudósítottak Irán hivatalos tiltakozásáról, a líbiai segélyszállít-

fire, roadblocks and burning buildings mark Bucharest. 'There is no government,' a diplomat says. *Los Angeles Times*, december 25. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1989-12-25-mn-702-story.html> (letöltés dátuma: 2023. 07. 06.).

²³ Witt, Howard (1989): Information-starved Romanians Keep Rumor Mill in High Gear. *Chicago Tribune*, december 28. <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-1989-12-28-8903210434-story.html> (letöltés dátuma: 2023. 07. 12.).

²⁴ A Ceaușescu-diktatúra haláltusája. *Népszabadság*, 47. évf. 305. sz. 1989. december 27. 2.

mányról, az Arab Hírszolgálati Ügynökségek elnökségének állításáról és a magyar hírközlő szervek állítólagos felelőségéről a hír nyilvánosságra kerülésében, valamint a PFSZ felszólításáról az új román rendszer támogatására. Elgondolkodtató volt ellenben a cikk címe, ami szembe-tűnően kapcsolatba hozta a közel-keleti államok polgárait a terroristákkal annak ellenére, hogy a cáfolatokkal kapcsolatos információk kifejtése összesen nem tette ki a teljes terjedelem 40%-át a szovjet, kínai, amerikai és a francia álláspont ismertetése mellett.²⁵

Ugyanekkor viszont a romániai hírek bemutatásának másik véglete is megnyilvánult a vidéki lapokban. A *Hajdú-Bihari Napló* még csak szűkszavúan annyit közölt román kórházi forrásokra hivatkozva, hogy a sebesültek között arab anyanyelvű személyek is voltak.²⁶ A gyakorlatilag odavetett megjegyzés azonban nélkülözött minden olyan lényeges konkrétumot, mint például az információ pontos forrása, a „sebesültek” neve és származása, megsérülésük helye, időpontja és oka, vagy éppen romániai tartózkodásuk indoka. A *Somogyi Néplap* már konkrétan líbiai és arab zsoldosokról tett említést, akiknek a holttesteit többen látták az utcákon heverni, míg másokat a kórházakban kezeltek a szóbeszéd szerint.²⁷ A cikkírók ugyanakkor vélhetően maguk is érzékelték, hogy állításaik túl sok kérdést vetnek fel és nehezen hihetőek. Egy meglehetősen hatásvadász, a valóságtól messze álló, túlmisztifikált kommentárt fűztek emiatt a hírhez, amihez felelevenítették az oszmán hódoltság koráról szerzett ismereteiket, és kritika nélkül átvették a romániai híreszteléseket a modern kori janicsárokról. Eszerint „*az már korábban kiszivárgott, hogy Ceaușescu külföldi zsoldosokat képeztetett ki különleges feladatokra: fanatikus, mindenre*

²⁵ Az érintett országok cáfolnak. Közel-keletiek a terroristák oldalán? *Népszabadság*, 47. évf. 305. sz. 1989. december 27. 8.

²⁶ A helyzet egyre javul Romániában. *Hajdú-Bihari Napló*, 46. évf. 305. sz. 1989. december 27. 2.

²⁷ A sebesült terroristák kórházi ápolásáról terjedő hírek nem számítottak egyedinek, sőt némelyikükről még fényképek is megjelentek a nyugati sajtóban. Hiába bizonyították be a későbbi vizsgálatok minden alkalommal, hogy a feltételezett terroristák valójában román forradalmárok voltak, sokukon ez már nem segített. Utóbbiak egyike volt Dominic Paraschiv, akinek a történetét még meg is filmesítették. Az egyébiránt mélyen vallásos és végletekig békés természetű férfi az állítólagos terroristák után Temesváron folytatott hajtóvadászat során idegösszeomlást kapott a kimerültségtől, és meglőtték, amikor a katonák megpróbálták együttes erővel legyűrni. A helyi kórházba szállították, ahol a kaotikus helyzetben sebének szakszerű ellátása helyett meztelenül az ágyhoz rögzítették egy hálóval, majd olyan terroristaként mutatták be a megjelent külföldi újságíróknak, aki 80 ember haláláért felelős. Paraschiv nem sokkal nyilvános megalázását követően életét veszítette, a feltételezések szerint azért, mert az orvosi személyzet elhitte a róla szóló rémhíreket, és emiatt gyakorlatilag hagyta elvérezni. Mellette a forradalom áldozatainak számát gyarapították azok az őrizetek is a jelentések szerint, akiket tisztázatlan körülmények között holtan találtak fogságuk helyszínén, vagy éppen menekülés közben lőttek le. Siani-Davies, Peter (2007): *The Romanian Revolution of December 1989*. Cornell University Press, Ithaca–London. 158.

elszánt emberek ezek, akik gyerekkoruktól kezdve laktanyában éltek, szüleiket sem ismerték sobasem. Csak parancsszó és gyűlölet – igen jól képzett terroristák állig fegyverben.”²⁸ Még ennél is szélsőségesebben fogalmazott azonban annak a keretes írásnak a névtelen szerzője, akinek a sorai a *Népszava* címlapján jelentek meg. Abban ugyanis – a „janicsár-mítosz” lényegi elemeit megismételve – már kész tényként került feltüntetésre például, hogy a Securitate líbiai és libanoni táborokban kiképzett arab zsoldosokat alkalmaz a forradalmárokkal való leszámolásra, akik vakon engedelmességedve és rendkívül hatékonyan hajtják végre a kiszabott feladatukat. Az írásban egyértelműen tetten érhető a szerző szándéka arra vonatkozóan, hogy a vérengzésekért az arab államokra hárítsa a kizárólagos felelősséget. Ehhez nemcsak – szinte ítélethirdetés-szerűen – felsorolja gyakorlatilag az összes negatív klisé, hanem – az addigiakhoz képest új elemként! – még azokat a fosztogatásokat is a számlájukra írta, amelyeket egyértelműen felfegyverzett román bandák követtek el. A kusza, bármilyen bizonyítékot nélkülöző és néhol teljesen életszerűtlen, ezáltal pedig szembetűnően értelmetlen frázisokat azonban az anonim író vélhetően maga is elégtelennek érezte véleményének alátámasztására. Emiatt (is) próbálhatott inkább az érzelmekre, semmint az értelemre hatni, amikor végletekig elfogultan és mocskolódva részletezte teljesen légből kapott gondolatmenetét, ami azután a legmagasabb szinten váltott ki – jogos – tiltakozást az arab államok részéről.²⁹ Kérdéses emiatt, hogy az írást pusztán egy, a valós eseményekről nem vagy alig tájékozódott személy gyalázkodó stílusban megfogalmazott véleménycikkének kell-e tekinteni, vagy a valótlanságok egyértelműen túlzó és diszkriminatív hangnemben történő hirdetése egy dezinformációs kampány része volt.³⁰

²⁸ Csobod Péter – Faragó László (1989): Pár lépésre a fegyverektől. *Somogyi Néplap*, 45. évf. 305. sz. december 27. 3.

²⁹ A pejoratív általánosításokon alapuló irreális eszmeifuttatás szerint „a Secu [...] foglalkoztat egy nemzetközi (főként arab) zsoldossöpredéket is. [Kiemelés – P. Z.] Tanúk vannak rá, hogy a nagyváradi és más árubázakra rárontó állig felfegyverzett banditacapat arab különítmény volt. Aligha lehet véletlen, hogy a román vezetés mindenünne az tanácsot kapja, hogy leküzdésükre hívjanak be nemzetközileg elismert antiterrorista különítményeket, köztük elsősorban az ilyen célokra kiképzett izraeli commandót. Janicsárbandákról van szó: a harcosok zöme anyját, apját nem ismeri, kiképzési ideje zömét libanoni vagy líbiai táborokban töltötte, és gátlástalanul végrehajtja mindazokat a parancsokat, amelyek zöme a legkírívóbb emberellenesség jegyében fogant. Sorsát összekötötte a diktátoréval.” A palesztin nagykövet másnap a magyar külügyminisztériumban jelezte felháborodását a kiemelt szövegrész miatt, ami álláspontja szerint a „cionista kártevők arabellenes propaganda-kampányának elfajulását” mutatta. HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-Palesztina-1989-120-13/004737/1989. (71. d.) Hikmat Zaid palesztin nagykövet látogatása, 1989. december 28.; Securitate. *Népszava*, 117. évf. 304. sz. 1989. december 27. 1.

³⁰ Még ha figyelembe is vesszük, hogy a *Népszava* ellenőrzése ekkora már (szintén) kicsúszott a pártvezetés kezéből, akkor is elgondolkodtató ezzel kapcsolatban, hogy miként jelenhetett meg ilyen radikális írás – a baloldali lap szerkesztőségének tudtával és jóváhagyásával – a címlapon, ami a korábbi gyakorlatot elnézve szinte példa nélküli eset-

Az arab zsoldosok képe, a már említett információkat több ponton kiegészítve, felbukkant a *Zalai Hírlap*ban is. A Ceaușescu házaspár kivégzését részletekbe menően tárgyaló terjedelmes cikkben már az olvasható, hogy a december 25-én lezajlott aradi harcokban „nagy tűzerejű, igen korszerű fegyverekkel” ellátott líbiaiak estek a hadsereg fogságába. A líbiai fegyveres beavatkozás gondolatának megtámogatására idézték Andrei Firicának, Bukarest legnagyobb szükségkórháza igazgatójának a Reuter hírügynökségnek adott nyilatkozatát is, ami szerint két sebesült líbiai állampolgárt ápoltak, akik korábban a Securitate oldalán harcoltak. A gondolatmenet azzal a megjegyzéssel zárul, hogy a december 22-én lezajlott brassói harcoknak is voltak „arab” résztvevői.³¹ Az Aradon lezajlott lövöldözésről szót ejtettek a *Tolna Megyei Népújság*ban is. Az ott leírtak szerint kilenc líbiai volt a Securitate azon 30 embere³² között, akik a Park Szállóban barikádozták el magukat, és onnan tűz alatt tartották az épület előtt elterülő Főteret.³³ A líbiai terroristák képe felbukkant a *Mai Nap* bulvárlapban is, ami már a temesvári eseményekkel hozta összefüggésbe őket. Lorin Fortuna – a Temesvári Demokratikus Front vezetője – szavaira hivatkozva ugyanis Ceaușescu ismeretlen létszámú „különleges kommandósának” bevetéséről számoltak be, akik közül történetesen négyen líbiaiak voltak.³⁴

A narratívával kapcsolatos ellentmondások gyarapodása

A következő napon megjelent tudósítások hangvételét egyértelműen a Securitate bujkáló egységei jelentette veszély és az áldozatok számának felnagyítása, valamint a Nemzeti Megmentési Front Tanácsának méltatása jellemezte a romániai eseményekkel kapcsolatban. Mindez tanulmányunk szempontjából azért bír jelentőséggel, mivel a cikkek a közbiztonság helyreállítására és a közvélemény – érthető módon – zaklatott kedélyének lenyugtatására a győzelmek felsorolásánál – ismét konkrétumok és források megnevezése nélkül – „*Ceaușescu különleges kommandói*” szétveréséről tudósítottak. Utóbbi kapcsán került megemlítésre az a Tanjug hírügynökségtől átvett hír is, ami szerint négy líbiai személy is részt vett a harcokban. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy azonnal hozzá is

nek számított.

³¹ Kivégezték Ceaușescut és feleségét. *Zalai Hírlap*, 45. évf. 305. sz. 1989. december 27. 2.

³² Az akkori viszonyok átláthatatlanságát, illetve az egymásra licitáló tudósítások közötti „számháborút” jól mutatja, hogy a *Pest Megyei Hírlap*ban a román biztonsági szolgálat Park Szállóban megbújt tagjainak létszámát már mintegy 60 főben adták meg. Ez történt Romániában. *Pest Megyei Hírlap*, 33. évf. 304. sz. 1989. december 27. 2.

³³ Határ menti őrjárat (2.). *Tolna Megyei Népújság*, 40. évf. 2. sz. 1990. január 3. 3.

³⁴ Líbiai zsoldosok nyomában... Románia lassan ébredszik! *Mai Nap*, 1. évf. 270. sz. 1989. december 27. 2.

fűzték, hogy „nem ismeretes, hogy ezek a fegyveresek Ceaușescu zsoldosai voltak, vagy a líbiai kormány emberei”.³⁵ Már önmagában annak a lehetőségnek a felvetése, hogy az „elfogott” líbiai állampolgárok nem voltak egyebek egyszerű zsoldosoknál, akik a tripoli kormány tudta és jóváhagyása nélkül, saját elhatározásból szegődtek a megbuktatott román diktátor szolgálatába, jelentősen tompította a Líbia ellen megfogalmazott korábbi vádak életét. Ez a sejtelmes, ezúttal is bizonyítékokat nélkülöző megfogalmazás emiatt jól érzékeltette azt a kényes külpolitikai helyzetet, amibe az új román vezetés ez idő tájt került az arab országok viszonylatában. Rámutatott egyúttal arra az elhibázott koncepcióra is, amivel a megbukott román diktátorral nyíltan jó viszonyt ápoló Kadhafi állítólagos katonai segítségnyújtásával próbálták érdemeiket felnagyítani a román lakosság előtt. Ez azonban rövid idő alatt zavarba ejtő ellentmondássá vált, amikor az egyébiránt valóban terror szervezeteket patronáló és terrorcselekmények elkövetéséhez bizonyíthatóan köthető líbiai rendszer nemcsak elismerte az új román vezetést, hanem annak támogatására még segély- és gyógyszer szállítmányokat is útnak indított december 27-én, azaz egy nappal a líbiai részvételt fessegető tudósításokat megelőzően.³⁶ A dolog pikantériáját tovább növelte, hogy az orvosi segítségnyújtásról a romániai magyar nyelvű sajtó is beszámolt, külön kihangsúlyozva azt, hogy Líbia a segéllyel egyértelmű tanújelét kívánta adni a Nemzeti Megmentési Front teljes körű támogatásának.³⁷ A magyar nyelvű lapok egyike sem számolt be ugyanakkor azokról a szolidaritási akciókról, amelyekkel a Romániában tartózkodó arab diákok visszatérően támogatásukról biztosították a forradalmi erőket.³⁸

A december 29-ei tudósításokat döntően Marin Ceaușescu, a kivégzett román diktátor bátyjának halálhíre uralta. Szempontunkból ezzel kapcsolatban az a román kormányzati körökből származott és a bécsi *Kurier* lapban egy nappal korábban már leközölt értesülés bír jelentőséggel, ami szerint Bukarestben azzal gyanúsították a bécsi román nagykövetség tanácsosát, hogy ő irányította Bécsben a Securitate nyugat-európai központját, és ebben a minőségében „ő toborozta azokat az arab zsoldosokat is, akik pár napja bekapcsolódtak a titkosrendőrség romániai vérengzé-

³⁵ Életre kel Bukarest. *Népszava*, 117. évf. 305. sz. 1989. december 28. 2.; Rögtönítélő bíróságok Romániában. *Népszabadság*, 47. évf. 306. sz. 1989. december 28. 3.

³⁶ Az érintett országok fáfolnak. Közel-keletiek a terroristák oldalán? *Népszabadság*, 47. évf. 305. sz. 1989. december 27. 8.

³⁷ Az igazi emberség tanúságai. *Romániai Magyar Szó*, 1. évf. 5. sz. 1989. december 28. 4.

³⁸ *A Cuvintul Libertății* román lap például külön beszámolt arról, amikor a Craiova Egyetem arab és afrikai hallgatói közösségének képviselői december végén a Ceaușescu-diktatúrától való nyílt és egyértelmű elhatárolódásuk mellett adománygyűjtést rendeztek a rászorulóknak megsegítésére. ÎN CONTUL LIBERTĂTEA – 1989. *Cuvintul Libertății*, 1. évf. 6. sz. 1989. december 29. 3.

seibe”.³⁹ A beszámolók ellentmondásossága ellenben itt is egyértelműen tetten érhető, amikor a *Magyar Nemzet*ben alig pár sorral később már az olvasható, hogy az öngyilkosságot elkövetett Marin nyíltan elhatárolódott zsarnok öccsétől, akit több alkalommal „örültnek” nevezett. Az osztrák újságtól átvételre került az az információ is, ami szerint egy még az 1980-as évek közepén átállt egykori Securitate-ügynök vallomásában valóban elismerte, hogy a bécsi román kereskedelmi kirendeltség regionális kémközpontként is funkcionált. Hozzáfűzték viszont azt is, hogy a disszidens ügynök korábban kategorikusan tagadta, hogy annak működésében Marin Ceaușescu bármilyen szinten vagy módon részt vett volna.⁴⁰ Beszédese volt az az Agerpres román hírügynökségtől átvett hír is, ami szerint a román hatóságok gyakorlatilag megkülönböztetés nélküli hajtóvadászatot indítottak a Ceaușescu család tagjai ellen, akik közül többeket le is tartóztattak. Mindezek alapján kézenfekvő arra a következtetésre jutni, hogy a köztudatba akkora már beépült vád hangoztatása az arab zsoldosokról nem szolgált egyebet, mint a bukott diktátor mellett annak rokonságának demonizálását és dehumanizálását, valamint az esetükben lefolytatott perek legitimitásának – inkább katartikus, mint politikai – igazolását.⁴¹

Több tekintetben figyelemre méltó volt az a nagyobb lélegzetvételi írás, ami Oltványi Ottó tollából jelent meg december 30-án a *Népszabadság*ban. A szerző cikkében a tényközlés helyett a romániai események hátterének feltárására vállalkozott, amikor egyfajta igazolást keresett a pletykákra. Ezzel kapcsolatban már közismert tényként kezelte különleges alakulatok romániai kiképzését arab országok számára, és az e célra

³⁹ Ezek a sajtóban megjelent hírek is azonban már szembetűnő változáson mentek át a rádióban egy nappal közölt értesülésekhez képest. A Kossuth adó „Esti Magazin” című műsorában ugyanis a helyszíni tudósító elmondása szerint Marin Ceaușescu összekötő szerepet játszott különböző szíriai és líbiai csoportokkal, valamint „ő toborozta testvéreinek az arab testőröket”. Marin Ceaușescu további, állítólagosan elkövetett vádjainak tételes felsorolása, öngyilkosságának ellentmondásos körülményei (pl. miért akasztotta fel magát, ha lőfegyver volt a birtokában, amivel napokkal korábban állítólag meg is fenyegette a házvezetőnőjét), valamint bárminemű utalás hiánya a testvérel kialakult rossz viszonyára ugyanakkor arra enged következtetni, hogy az első beszámolókkal tulajdonképpen nem is a román diktátor testvére, hanem a Ceaușescu család egésze felett akartak ítéletet mondani. Holtan találták Bécsben Ceaușescu bátyját. Letartóztatták a család több tagját. *Magyar Nemzet*, 52. évf. 305. sz. 1989. december 29. 1.; Konszolidáció Bukarestben. *Népszava*, 117. évf. 306. sz. 1989. december 29. 1.; Öngyilkos lett Ceaușescu fivére. *Népszabadság*, 47. évf. 307. sz. 1989. december 29. 2.; Radio Free Europe: *Hungarian Monitoring*. 1989. december 28. Radio Liberty Research Institute (RFE/RL Research Institute), 2130. https://storage.osaarchivum.org/low/26/56/26565b18-9185-4361-8b83-ba1b9f09b271_1.pdf (letöltés dátuma: 2023. 09. 23.).

⁴⁰ Holtan találták Bécsben Ceaușescu bátyját. Letartóztatták a család több tagját. *Magyar Nemzet*, 52. évf. 305. sz. 1989. december 29. 1.

⁴¹ Ramonet, Ignacio (1990): Télévision nécrophile. *Le Monde Diplomatique*, Mars. 3.

felállított, „szigorúan körülzárt” kiképzőtáborok közül konkrétan megnevezte a Bukarest melletti Snagov mellettit. Azonban még ennél is tovább ment, amikor tényként kezelte az „idegen csapatok” bevetését, és az általa az ismeretlenség homályában hagyott román katonákra hivatkozva azt közölte, hogy a forradalmárok „27 iráni terrorista semlegesítésében vettek részt. Az egyik elfogott kommandós maga is elismerte, hogy Iránból hozták őket Romániába.”⁴² Ezen állítások valóságtartalmát azonban tekintélyesen gyengítette, hogy a korábbiakhoz hasonlóan a szerző itt sem tárt elő semmilyen egyértelmű bizonyítékot vagy nevezett meg hiteles forrást állításainak igazolására. Emellett a cikk hemzsegett a súlyos ellentmondásoktól. Így a cikk írója érezhetően összemosta a Romániában tanult külföldi diákokat a terroristákkal. A zavart csak fokozta, amikor a diákok számát 12 000 főben közölte, amivel gondolatmenete szerint Románia a világ egyik legnagyobb arab kiképzőbázisa lett volna az 1980-as évek végén.⁴³ Most tekintsünk el utóbbi kapcsán attól a tényről, hogy ha mindez valóban így történt volna, akkor azt a nyugati államok vagy Izrael vélhetően nem nézték volna ölbe tett kézzel. Pusztán a szerző vonatkozó soraira fókuszálva megállapítható, hogy azok olyan szinten csapongóak, hogy logikailag értelmezhetetlenné válnak: „Romániában ismert volt, hogy az országban 12 ezer külföldi diák tanul. Hogy ez a szám

⁴² Érdekes, hogy Oltványi később a romániai eseményekről megjelentetett könyvében már arról írt, hogy az iráni kormány helyett egy általa meg nem nevezett iráni titkos terrorcsoport küldte a harcosait Romániába, amit utóbbiak egy félhivatalos nyilatkozatban el is ismertek. Oltványi Ottó (1989): *A Securitate. Népszabadság*, 47. évf. 308. sz. december 30. 14.; Oltványi Ottó – Oltványi Tamás (1990): *A vég*. Szféra Kiadó, Debrecen. 70.

⁴³ Oltványi maga is erőltetettnek érezhette gondolatmenetét, és túlzónak az általa közölt 12 000-es létszámot. Egy későbbi, a fiával együtt jegyzett írásában emiatt – az esetében legkevésbé sem meglepő módon – meg nem nevezett román diplomataktól szerzett értesülésekre hivatkozva már arról értekezett, hogy Ceaușescu 12 000 terrorista kiképzésére, illetve „idegharcban megfáradt terroristák regenerálására” vállalt kötelezettséget. Ebből 6000 főt ki is képzett, illetve „*jelkileg rendbe hozott*” 1989. december 22-ig. Mind ezért cserébe Szaúd-Arábia 2 milliárd dollárt utalt át titokban az arab országok speciális támogatásából Bukarestnek 1988-ban, amiből Románia egy évvel később sikeresen ki tudta egyenlíteni nemzetközi tartozásait. Emellett Rijád felhatalmazta Bukarestet arra is, hogy tetszőlegesen bevesse a rendszer védelmére az országban kiképzésen tartózkodó terroristákat, ha a helyzet azt kívánja meg. Eltekintve attól, hogy a kizárólag a szerzőpáros által említett szaúdi szál felbukkanása újabb csavart jelentett az amúgy is végletekig túlkomplikált történetben, a cikk írói a későbbiekben a számok és a dátumok önkényes és teljesen összefüggéstelen feltüntetésével önmagukkal kerültek feloldhatatlan ellentmondásokba, amikor mondvacsinált bizonyítékokra hivatkozva görcsösen próbálták igazolni teljesen légből kapott elméletüket. Az olvasó nem kapott választ arra a kérdésre sem, hogy miként volt képes a bukott rezsim egyszerre több ezer, a cikk alapján PTSD-szimptomákkal küszködő terroristát szanatóriumokban kezelni huzamosabb ideig úgy, hogy arról időközben (és azóta sem) semmilyen hitelt érdemlő bizonyíték vagy konkrét információ sem került nyilvánosságra. Oltványi Ottó – Oltványi Tamás (1990): *A „Fekete Ingesek”*. *Magyarország*, 27. évf. 4. sz. január 26. 5.; Oltványi Ottó – Oltványi Tamás: *A vég*, i. m. 70.

*mennyiben reális, ma még ez sem ismert, de tény.*⁴⁴ A leírtak értelmezését tovább nehezíti, hogy előbb arab különleges erők kiképzéséről, majd idegen csapatok bevetéséről, legvégül pedig iráni terroristák elfogásáról ír. Nem tudható, hogy pusztán leegyszerűsítésnek, csúsztatásnak vagy súlyos szakmai hibának tudható be, amikor a szerző összemossa az egymástól egyébiránt több tekintetben is markánsan különböző arabokat az irániakkal. Tény ugyanakkor, hogy ugyanazokra a személyekre utal, mivel visszatérően használja velük kapcsolatban a „kommandós” kifejezést. Elgondolkodtató az is, hogy a cikkben külön kiemelésre került az a sor, ami szerint a szerző által felelőlegesen kiképzőbázisok közül egyet sem telepítettek erdélyi területre, miközben a korábbi napok írásaiban sorra felbukkantak a hírek a külföldi terroristák állítólagos vérengzéseiről, például Aradon vagy Temesváron. Legutoljára külön kérdéseket vet fel az, hogy miért december 30-án közöltek a lap szerkesztői egy olyan írást, ami bevallottan december 26-án reggel, azaz a megjelenése előtt négy nappal keletkezett. Furcsa egyúttal az is, hogy a cikk csak a 14. oldalon kapott helyet. Ezzel szemben ugyanezen lapszám jóval előkelőbb 3. oldalán a Külügyminisztérium nyilatkozata olvasható, amelyben az egyértelműen elhatárolta magát minden, az arab állampolgárok ellenforradalmi tevékenységével kapcsolatos megalapozatlan hírtől.⁴⁵

A mítosz lekerülése a napirendről

A romániai forradalmárok melletti nyílt kiállítás ellenére továbbra is számos cikkben jelentek meg utalások az elkövetkező napokban arab személyek állítólagos ellenforradalmi részvételéről. A megszólaltatott román források ugyanis nem tudtak – vagy nem akartak – kielégítő és megnyugtató választ adni arra, hogy kik és miért lövöldöztek még december végén is. A körülményeket tovább bonyolította, hogy időközben az új román vezetés álláspontjában gyökeres változás ment végbe a kérdés kapcsán, amikor felmérték az álhír kedvezőtlen hatásait az arab országokkal kialakított kapcsolatokban. Ennek szellemében a Nemzeti Megmentési Front előbb vagy nem kívánt foglalkozni a kérdéssel, vagy a „*sem cáfolni, sem megerősíteni nem tudjuk*” kitérő választ adta az arab személyek ellenforradalmi tevékenységét firtató kérdésekre egy rövid átmeneti periódusban.⁴⁶ A halogató magatartás azonban már nemcsak az érintett

⁴⁴ Oltványi Ottó: i. m. 14. (Kiemelés – P. Z.)

⁴⁵ A Külügyminisztérium elhatárolja magát. *Népszabadság*, 47. évf. 308. sz. 1989. december 30. 3.

⁴⁶ Ion Iliescu például eleinte a Romániában harcoló arabok létszámára vonatkozó újságírói kérdésre elhárította a válaszadást. Konkrét és egyértelmű elhatárolódás hiányában joggal jutott az alapján akkor arra a következtetésre a magyar diplomácia, hogy a ro-

államokkal, hanem az arab világ egészével is fokozatosan feszültté tette Románia viszonyát különösen azt követően, hogy mind több hír látott napvilágot a Romániában tartózkodó arab állampolgárok – főleg palesztin diákok és a PFSZ-képviselő diplomáciai beosztásban lévő tagjai – bántalmazásáról. A töréspont végül december 26-án következett be, amikor az Arab Liga képviselői egy személyes találkozó keretében már nyíltan követelték Románia tuniszi nagykövétől egyértelmű állásfoglalás kiadását az ügyben, valamint az arab személyek ellen irányuló zaklatások azonnali beszüntetését.⁴⁷ A nyomásgyakorlás hatására a Nemzeti Megmentési Front megerősítette szándékát az Arab Ligának, hogy jó kapcsolat kíván fenntartani az arab államokkal, a továbbiakban pedig kényesen ügyelt arra, hogy visszatérően és határozottan elhatárolódjon a kifogásolt híreszteléstől.⁴⁸

Mindezek után az arab terroristák állítólagos ügyét román részről egy hivatalos nyilatkozat kiadásával vették le a napirendről, amiben hivatalosan cáfoltak bárminemű arab részvételt a forradalmi eseményekben.⁴⁹ A dezinformáció terjesztésében játszott addigi szerepük elleplezésére hoztatték egyúttal azt is, hogy az „*alaptalan pletykák*” híresztelése azoknak állt érdekében, akiknek a „*romániai népfelkelés destabilizálása*” volt a cél-

mán vezető nem tagadta arab állampolgárok részvételét a harcokban, és egyszerűen csak nem akart a kérdéssel foglalkozni. Napokkal később viszont már kategorikusan cáfolta „külföldi zsoldosok” romániai jelenlétét annak ellenére, hogy továbbra is terrorcsoportok aktivitásáról számolt be országszerte. HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-Románia-1990-128-1/209-4/1990. (80. d.) Magyar hírközlő szervek elleni szír panasz. 1990. január 4.; Románia új vezetősége nem kért katonai segítséget a Szovjetuniótól. *Romániai Magyar Szó*, 1. évf. 4. sz. 1989. december 27. 4.

⁴⁷ Arab Liga – Románia. *MTI*, 1989. december 27. <https://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (letöltés dátuma: 2023. 05. 28.); A romániai események nemzetközi hírei. *Magyar Nemzet*, 52. évf. 304. sz. 1989. december 28. 2.; Csitulói fegyverek, erősödő politikai küzdelmek. *Új Szó*, 42. évf. 305. sz. 1989. december 28. 1.

⁴⁸ Egyes nyugati sajtóorgánumok ellenben meglehetősen sajátos módon értelmezték a tuniszi találkozó hátterét és jelentőségét, ami – az arab terroristákkal kapcsolatos dezinformáció globális elterjedtsége mellett – jól tetten érhető volt például az egyik lokális amerikai napilap hasábján megjelent véleménycikkből. A szerző ugyanis az általánosításoktól és tévedésektől hemzsegető írásában már az új román vezetést hozta ki egyfajta erkölcsi győztesnek az ügyből, amikor – teljesen elfogult magánvéleménye szerint! – az új ideiglenes román kormány az Arab Liga „könyörgésének” engedve eltekintett attól, hogy – egyébiránt jogosan – elégtételt vegyen a Románia területén tartózkodó arab nemzetiségű személyeken, akiknek a többsége zsoldosként vett részt a tüntetők lemeszárlásában a bukott diktatúra titkosrendőrségének oldalán. Editorials: Law Comedy. *The Victoria Advocate*, 1989. december 29. 4.

⁴⁹ December 30-án bejelentették Alexandru Ionescunak, az Agerpres román hírügynökség vezérigazgatójának leváltását is. Az időzítés, valamint a tájékoztatáshoz fűzött kommentár alapján, ami kizárólag az Agerpres nehéz helyzetének magyarázatára szorítkozott, joggal lehet következtetni arra, hogy Ionescu távozása kapcsolatban állt a román sajtónyilatkozatokban bekövetkezett tónusváltással. Romániai hírek. *MTI*, 1989. december 30. <https://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (letöltés dátuma: 2023. 05. 28.).

juk.⁵⁰ A deklaráció nyitott fülekre talált az arab államok körében, és elérte a célját. Az új román vezetésnek úgy sikerült bűnbocsánatot gyakorolnia, hogy közben egyszerre tudta fenntartani hitelességének látszatát, és bizonyult képesnek önmagát az áldozat szerepében feltüntetni, valamint sikerült a teljes felelősséget áthárítania a történelemért másokra, így elsősorban Magyarországra.

A román állásfoglalás nyilvánosságra kerülését követően láncreakció-szerű magyarázkodás vette kezdetét a külföldi hírügynökségek körében, miközben megkérdőjelezett hitelességük helyreállítása érdekében a kizárólagos felelősséget a magyar és a jugoszláv sajtóra próbálták hárítani.⁵¹ Ráadásul a bukaresti nyilatkozat megjelenése magyar szempontból külön kínos volt amiatt is, mivel a hazai sajtóban még napokkal később is olyan hírek láthattak napvilágot az ügy kapcsán, amelyeket akkora már pont az új román vezetés nyilvánított valótlannak.⁵² Így hiába közölték később a magyar tömegtájékoztatási szervek a román vezetők üggyel kapcsolatos nyilatkozatát, a magyar reakció késése miatt az arab államok arra követték, hogy korábbi tiltakozásaikat és a cáfolatra vonatkozó kéréseiket szándékosan hagyták figyelmen kívül, amit külön sértésnek tekintettek magukra nézve.⁵³

A magyar politikai vezetés nem akarta kockáztatni nemzetközi és hazai megítélésének kedvezőtlenre válását, téma szolgáltatását az 1990-es magyarországi választási kampányhoz, valamint a leendő kormány legitimitációjának megkérdőjelezését és az arab régióval kialakított gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatok beszűkülését. Mindezek, valamint az arab országok részéről kilátásba helyezett retorziók együttesen lépéskényszerbe hozták a magyar külügyminisztériumot is, ezért december 30-án hivatalos nyilatkozatban határolódtak el a tömegtájékoztatás-

⁵⁰ Kuwait backs Iliescu regime. *Kuwait Times*, 1989. december 31. 4.

⁵¹ A Reuters már december 27-én önmagát és a Bukaresti Rádiót mentegette arról számolt be, hogy a román média „a múlt bétén” (itt vélhetően a december 23-án elhangzott drámai hangvételű felhívásra utaltak) mindössze külföldi zsoldosok ellenforradalmi tevékenységéről adott hírt, és a jugoszláv, illetve a magyar sajtó volt az, amelyek azután szíriai és líbiai állampolgárként azonosította ezeket a személyeket. Ez az állítás azonban a legkevésbé sem felelt meg a valóságnak, mivel – mint ahogyan azt a korábbiakban már kifejtettük – a rádió a hivatkozott tudósításban konkrétan arab zsoldosokról tett említést, akiket még ugyanazon a napon maga a Nemzeti Megmentési Front azonosított szíriai és líbiai állampolgárokként. Románia – Arab Liga. *MTI*, 1989. december 27. <https://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (letöltés dátuma: 2023. 05. 28.).

⁵² Az első, kételyekre okot adó megállapítás a *Mai Nap* bulvárlapban jelent meg december 28-án. Akkor a Magyar Lajossal készített telefonos interjúban a költő a sepsiszentgyörgyi állapotok leírásakor nyugalomról számolt be, és egyértelműen rémhírterjesztésnek nevezte az arab különítményekkel való fenyegetődzést. Sepsiszentgyörgy csak élelmiszert kér. *Mai Nap*, 1. évf. 271. sz. 1989. december 28. 5.

⁵³ HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-Románia-1990-128-1/209-4/1990. (80. d.) Magyar hírközlő szervek elleni szír panasz, 1990. január 4.

ban megjelent híresztelésektől.⁵⁴ Ezután észrevehetően markáns változás következett be a témával kapcsolatban közölt írások hangvételében január elejétől, és a cikkek egyértelműen az arab–román együttműködés formálódására, valamint az azzal kapcsolatos nyilatkozatokra helyezték a hangsúlyt.

Összegzés

Jelen írásunkban megpróbáltuk hitelt érdemlően cáfolni azt a széles körben elterjedt vélekedést, ami szerint arab személyek aktívan és szervezeten vettek volna részt az 1989-es romániai harcokban a Ceaușescu-erők oldalán. A közkeletű álhírrel – pontosabban annak háttérével – kapcsolatosan azt tényként kezeljük, hogy a forradalom idején jelentős számú arab ösztöndíjas tartózkodott román földön, akiknek többsége – ha kalandos körülmények között is, de biztonságban – el tudta hagyni az ország területét. Nem vitatjuk azt sem, hogy közülük többen katonai ki-, át- vagy továbbképzésben részesültek ott-tartózkodásuk ideje alatt. Nem ismert ellenben, hogy a forradalmárok fogságába esett állítólagos terroristák közül hányan voltak valóban arabok. Az ügyben lefolytatott vizsgálatok és kutatások ugyanakkor arra az eredményre jutottak, hogy fegyveres atrocitások főleg ún. baráti tűz eredményeként, korábbi sérelmekből fakadó leszámolások miatt, illetve egyéni indíttatásból és személyes megfontolás alapján, spontán módon következtek be. Ez természetesen nem zárja ki a lehetőségét annak, hogy egyes terrorcselekményeket a hadsereg és a belbiztonsági erők egyes szakadár tagjai követtek el. Esetükben a civilek sérelmére elkövetett akciókra a magyarizatként szolgálhat a tüntetők oszlatására kiadott parancs feltétlen követése, a feltétlen lojalitás érzése a bukott rendszer és annak vezetője, Ceaușescu iránt, illetve a félelem a kommunista éraban élvezett előnyök elvesztése miatt. Mindezek azonban legkésőbb a Ceaușescu házaspár kivégzését és a forradalom egyértelmű győzelmét követően értelmüket veszítették. Egyetértünk emiatt Edward Behr véleményével, hogy az „arab terroristák” és a külföldi diverzánsok koncepciójának gyors elterjedése és szilárd meggyökeresedése tulajdonképpen a kollektív tudat egyfajta önvédelmi reflexének (is) tekinthető, ami még a lehetőségét is próbálta ösztönösen kizárni annak, hogy román állampolgárok lettek volna az utcára vonult fegyvertelen tömegre véletlenszerűen lövöldöző orgyilkosok.⁵⁵ Azono-

⁵⁴ A Külügyminisztérium elhatárolja magát. *Népszabadság*, 47. évf. 308. sz. 1989. december 30. 3.

⁵⁵ Behr álláspontját támasztották alá az olyan, helyi román forrásokból származó információk, amelyek szerint az ellenforradalmi erők román egyenruhába öltöztetett külföldi terroristákból álltak. Behr, Edward (1991): *'Kiss the Hand You Cannot Bite'. The Rise*

sulni tudunk a nemegyszer végletekig eltérő magyarázatok azon machiavellisztikus végkövetkeztetésével is, ami szerint az új román vezetés által hangoztatott teória legfőbb célja az események forradalmi jellegének igazolása, valamint a hazai és a nemzetközi közvélemény hatékony meggyőzése volt a Ceaușescu-rendszer felszámolásának szükségességéről.⁵⁶

A román diktátor és feleségének kivégzése után a központilag gerjesztett félelemkeltés okafogyottá vált. Ráadásul a vádak nem várt tiltakozást váltottak ki a „hírbe hozott” államok és szervezetek részéről, így az új vezetés a keletkezett politikai űr kitöltését követően vehemensen és visszatérően cáfolta az általa korábban hangoztatott információk valóságtartalmát. Hiába igyekeztek azonban román illetékesek később elhatárolódni a kiszivárogtatott álhírtől, a szellem addigra kiszabadult a palackból. Az arab terroristák állítólagos romániai aktivitása akkora már kitörölhetlenné vált a nemzetközi sajtóban, amivel nemcsak Románia és az eseményekkel kapcsolatba hozott államok, hanem azok az országok is kényelmetlen helyzetbe kerültek, amelyek kritika nélkül átvették és leközlítették az ellenőrizetlen információkat.

A magyar tömegtájékoztató állítólagos felelősségét firtató vádakkal kapcsolatban mindenképpen érdemesnek tartjuk megjegyezni, hogy álláspontunk szerint a sajtó munkatársai mindvégig szem előtt tartották és betartották a sajtóetika előírásait. Sokrétű és széles körű tájékoztatásra törekedtek, a tényszerűen és röviden közölt információk forrásait pedig lehetőleg igyekeztek feltüntetni, valamint jelentős teret szenteltek a publikációkra adott arab reakcióknak is. Így a legkevésbé sem őket terheli a felelősség az új román vezetés tagjainak és az általuk keltett tömegpszichózis hatása alá került személyek megnyilatkozásainak átvételéért. Egyetértünk azzal a megállapítással is, ami szerint a percről percre változó, átláthatatlan események forgatagában lehetetlen volt megállapítani a szárnyra kapott információk valóságtartalmát, utólag pedig, a káoszt követően, könnyű volt kritikát megfogalmazni és másokat hibáztatni.⁵⁷ Mindezek alapján álláspontunk szerint legkevésbé sem a magyar tömegtájékoztató bűne volt az, hogy bemutatta felelős román személyek nyilvánosan hangoztatott véleményét, valamint, hogy bízott az általa idézett nemzetközi sajtóorgánumok szakmai hitelességében.

and Fall of the Ceausescus. Penguin Books, London. 2.; Metzger, Harrison (1989): Romanian immigrants cheer execution. *The Times-News*, december 28. 5.

⁵⁶ Rév, István (2005): *Retroactive Justice: Prehistory of Post-Communism*. Stanford University Press, Stanford. 308–309.

⁵⁷ Hasonló folyamat játszódott le Magyarországon is alig 30 évvel korábban, amikor az éterben elhangzott és a sajtóban megjelentetett ellenőrizetlen hírek kétségtelen befolyást gyakoroltak a tömegpszichózis alakulására/alakítására. Az 1956-os magyarországi eseményekkel kapcsolatos dezinformációs tevékenységgel kapcsolatban részletesebben lásd: Simándi Irén (2002): A magyar forradalom a Szabad Európa Rádió hullámhosszán II. *Valóság*, XLV. évf. 12. sz. 76–93.